

EL SÀHARA, UN PAÍS PLE DE VIDA

Olga Ibáñez i María Iranzo

Manuel Julivert Casagualda. Catedràtic de geologia de la Universitat de Barcelona

El professor Manuel Julivert, catedràtic de Geologia de la Universitat de Barcelona, acaba de ser fotografiat en un bell grup de palmeres d'origen africà del Jardí Botànic (conegut pels valencians com la Carcassa). Aquesta circumstància li duu a la ment les velles i pregones imatges del Sàhara, i els ulls blaus se l'il·luminen del tot. El professor Julivert, amb la veu pausada, reflexiva, ens relata de seguida el seu primer gran viatge a les terres saharianes acompanyat d'un grup d'amics i de la seua filla. Riu recordant la seua falta d'experiència en la conducció del tot terreny per l'arena del desert, i es complau d'haver conegut no solament un paisatge complex i ric en dunes, rius i muntanyes, sinó també del seu contacte amb els pobles i les cultures que hi viuen. L'investigador ens plasma aquests records amb il·lustracions en l'exposició "Sàhara: terres, pobles i cultures", instal·lada al Jardí Botànic de la Universitat de València durant el mes de juliol.

Per què aquest amor al Sàhara?

Em sento atret pel Sàhara des de fa molt. A més, el primer congrés geològic al qual vaig assistir es va celebrar a l'Alger l'any 1952. També m'entusiasmaven les pintures del Tassili, que coneixia de feia temps. No obstant això, durant aquesta època, per motius professionals –estava fent la meua tesis doctoral i després marxaria a Colòmbia– i familiars vaig anar posposant el viatge al Sàhara. Per fi, l'any 1987 vaig emprendre el meu primer viatge a aquestes terres. A partir d'aquest moment i fins avui hi torno tots els anys.

Concretament, què li atrau d'aquest territori?

És difícil dir per què t'atreu una cosa. Ara s'ha posat pitjor per a Algèria, però de sempre ha estat un país on em sentia lliure, que podia recórrer amb el tot terreny, depenent només de tu mateix i d'un mapa físic d'escala 1:1.000.000 i sense les instruccions d'un guia. Només en vaig fer servir un quan vaig visitar les pintures del Tassili, ja que necessites un especialista que t'ajudi a trobar-les i que vetlli per la seguretat dels llocs protegits.

Com és que vostè, sent un geòleg, presenta en el llibre una visió també cultural i ètnica del Sàhara?

Bé, però s'inicia amb la part geològica! Realment jo vaig començar interessat per les característiques geològiques del paisatge, com és, per exemple, l'erosió del desert i les zones de cisalla. Però a mesura que anava implicant-me en l'estudi i consultava molts llibres, em vaig interessar també per les formes de vida dels pobles. D'altra banda, també vaig constatar que

© Fotos article: Valentín Rodríguez

no hi havia manuals complets que abordessin les diverses perspectives d'aquest país: geològica, cultural, ètnica i històrica, i només es tractava en revistes molt especialitzades. Volia un llibre que donés una visió general del Sàhara i pogués satisfer el viatjant. La part més política, quant a la independència dels estats, l'he deixada de banda perquè és un altre món que podria conformar un nou llibre.

Com el llibre mostra, hi ha una gran varietat i diferència entre les ètnies que poblen aquest territori. Com és la convivència entre elles?

Al desert no hi ha tanta diferència. Abans la zona del Sàhara central i els oasis estava ocupada pels tuaregs i al litoral atlàntic es trobaven els sahrauís, que són àrabs, gent mestisada amb els berbers o berbers culturalment arabitzats. La distància i la terra buida existent entre els uns i els altres impedia qualsevol tipus de conflicte. En canvi, al Sahel sí que hi ha una quantitat d'ètnies superposades: les grans ètnies nòmades del Sahel, els sahrauís i els peuls, i que comparteixen territori amb els grups sedentaris que viuen allà. En principi, crec que no hi ha hagut massa problemes de convivència, però últimament sí que han sorgit bastants conflictes entre la gent del desert i els grups sedentaris. Els estats moderns d'ara estan regits pels negres sedentaris, mentre que els tuaregs, que abans eren els amos del desert, han quedat reduïts a un segon plànol. Aquesta situació discriminatòria ha donat lloc a revoltes i a reivindicacions que el poder polític ha ignorat.

Quina zona ens recomanaria per a viatjar al Sàhara?

Des del punt de vista del paisatge recomanaria el Sàhara algerià, on hi viuen els hoggar i els tassili. També és molt interessant el viatge al Níger, el Danir i el Teneré. D'altra banda, des d'una perspectiva etnogràfica i buscant el contacte humà amb els grups, és fàcil trobar-se amb els sedentaris dels oasis, pobles molt pareguts a qualsevol població del nord d'Àfrica. També, encara que en menor mesura, hi perviuen pobles amb un model de vida tradicional prop de la frontera del Níger i de Mali. No obstant això, el turisme a poc a poc va penetrant en aquestes cultures i així, per exemple, els dogon t'organitzen una festa quan els visites. Uns altres, com els wodaabes només celebren les seves cerimònies per a ells. Però de segur que d'ací uns anys les agències treuran profit d'aquestes cultures. En una ocasió, un sultà wodaabe es negava a deixar que els nens aprenguessin a llegir i a escriure perquè pensava que se n'anirien a les ciutats, on no sabrien fer res i, a més, quedarien com uns desheretats. Mentre que si es quedaven al poblat sempre tindrien un lloc on viure i seria millor.

En les seues expedicions al Sàhara, el professor Julivert ha estat acompanyat, entre altres investigadors, per Susana García-López, professora de Geologia de la Universitat d'Oviedo, que ha col·laborat en aquest llibre amb l'epígraf dedicat a l'artesanía dels pobles. En una societat marcadament masculista, la seua condició femenina li ha permès investigar aspectes inaccessibles fins ara de la cultura sahrauí, com per exemple les característiques i rituals en l'abillament, l'adreç i el pentinat de la dona.

Com definiria el desenvolupament social i econòmic del Sàhara?

En aquest sentit, podríem parlar de dos grups que realment es perceben. Aquells que viuen al marge del desenvolupament capitalista, ancorats en un model de vida dels segles XII i XIV, com serien els ja anomenats wodaabes, i els qui se n'han anat a viure a les ciutats. Aquests, encara que amb un nivell molt inferior, sí que segueixen un model de desenvolupament modern. És anecdòtic el fet que un tuareg, que ens acompanyava com a guia en una visita als wodaabes, els considerava indígenes. Segons la seua visió, ell pertanyia a un altre estrat cultural perquè sabia conduir un cotxe, i per tant formava part d'un model econòmic desenvolupat. No obstant això, aquesta doble situació socioeconòmica també es dona en tots els països africans i, fins i tot, es donava fins fa poc a Espanya, com ara a la regió de Las Hurdes.

Vostè va estudiar a Barcelona ciències naturals, per què es va inclinar per la geologia?

De sempre m'ha agradat la zoologia i la natura, per això vaig estudiar ciències naturals. A poc a poc, el món geològic, un món tan misteriós, em va anar despertant molta curiositat, ja que realment els professors no t'explicaven res o simplement vulgaritats com, per exemple, que els rius erosionen. Jo volia saber distingir un terreny nou d'un altre vell i moltes peculiaritats del paisatge. Amb tot, la fauna i la flora continuen atraient-me molt. ☺

Olga Ibáñez. Jardí Botànic de la UV.

Maria Iranzo. Estudiant de Periodisme de la UV.